

STALIŠČA KROVNIH ZVEZ SLOVENSКИH KULTURNIH DRUŠTEV SLOVENIJE IN SOSEDNIH DRŽAV

Srečanje krovnih zvez slovenskih kulturnih društev/organizacij iz matice in sosednjih držav

Na srečanju predstavnikov krovnih zvez slovenskih kulturnih društev iz Slovenije in sosednjih držav v Novi Gorici dne 29. novembra 2024, smo udeleženci sprejeli naslednja mnenja, stališča in predloge s katerimi želimo izboljšati osnove in pogoje za sodelovanje v prihodnosti.

1. Udeleženci, predstavniki krovnih zvez, ugotavljamo, da je društvena dejavnost na področju kulture ena od najpomembnejših gradnikov načela skupnega (slovenskega) kulturnega prostora, ki je v svoji zgodovini bistveno prispevala k preživetju ter ustvarjalnosti in koheziji slovenskega naroda oz. njegovih pripadnikov ne glede na državo, v kateri živijo. Načelo skupnega kulturnega prostora namreč dojemamo kot bistveno »mehko« silo nekega naroda, da s kulturno dejavnostjo, ki ni podvržena siceršnji volji do moči podrejenim oblastvenim in političnim mehanizmom, ohranja svojo kulturno in etično identiteto, ohranja svoj kulturni razvoj in krepi raznolikost in človeško pluralnost ne glede na državo, v kateri njegovi pripadniki prebivajo. Pri tem upravičeno pričakujemo, da je vzdrževanje, krepitev in razvijanje načela skupnega kulturnega prostora v prvi vrsti dolžnost matične države slovenskega naroda, torej Republike Slovenije, ki z aktivnim izvajanjem dejavnosti na tem področju krepi tudi lastno moč in povečuje zaupanje svojih državljanov vase, ter krepi svoj ugled med Slovenci v sosednjih državah.
2. Glede na dolgoletno tradicijo odličnega sodelovanja in prežemanja kulturnih dobrin v okviru omenjenega skupnega kulturnega prostora smo udeleženci zaskrbljeni zaradi nekaterih pojavov, ki po našem mnenju kažejo na usihanje pozornosti in aktivnosti, povezanimi s tem kulturnopolitičnim načelom. V prvi vrsti nas je neugodno presenetilo dejstvo, da v mesecu juliju sprejeti resoluciji o nacionalnem programu kulture 2025- 31 prvič nasploh ni poglavja o usmeritvah kulturne politike v okvirih skupnega kulturnega prostora. Dodajamo, da so bili pripravjalci tega dokumenta z več strani opozorjeni na ta problem, vendar odgovora s strani upravljalcev ni bilo. Zaskrbljenost povzroča tudi naše prepričanje, da v okviru Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti temu področju v zadnjih letih namenjajo vse manj pozornosti, pri čemer sprejeta strategija Sklada glede tega vprašanja ni jasna. Tudi dejstvo, da so v Skladu opustili delovno mesto strokovnega sodelavca za mednarodno sodelovanje (ki je vključevalo tudi skrb za sodelovanje s Slovenci iz sosednjih držav in izseljenci), je bistveno zmanjšalo operativnost in intenzivnost medsebojne komunikacije ter privedlo do tega, da je medsebojna informiranost, ki naj bi se pred leti izboljšala tudi z uvedbo info točk na vseh točkah v sosednjih državah, močno upadla. V nadzornem odboru Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v tem mandatu prvič nasploh ni člana/ce, predstavnika slovenskih kulturnih društev zunaj matice, kar je bilo vseskozi železno pravilo njegove sestave. To so pomembne systemske napake, ki bistveno spreminjajo osnove za dobro funkcioniranje skupnega kulturnega prostora, ki je vselej temeljilo tudi na množični udeležbi slovenskih manjšin v celotnem kulturnem ustvarjanju, kar zagotavljajo prav društva. Obenem obžalujemo dejstvo, da ne vidimo nobenih vizij pristojnih v matični državi, kako in s čim nadomestiti prej naštetu orodja, ki so bistvena za povezanost kulturnih ustvarjalcev na celotnem narodnem prostoru.

3. Z veseljem pa obenem ugotavljamo, da se je večinoma ohranila dobra tradicija medsebojnega sodelovanja in človeškega zaupanja, ki se je spletlo v zdaj že tradicionalnih akcijah in nastopih kulturnih skupin, društev in posameznikov, česar je bilo, po naši oceni, največ v obdobju pred osamosvojitvijo Slovenije. Odlično sodelovanje se nadaljuje v pevskih srečanjih Primorska poje, v delovanju društev prijateljstev v matični domovini in v številnih drugih meddruštvenih povezavah in tudi nekaterih novih iniciativah, ki se pojavljajo predvsem v obmejnih območjih. K sreči je treba tudi poudariti, da so v preteklih desetletjih dobro razvite kulturne ustanove oz. krovne zveze slovenskih manjšin zlasti v Avstriji in Italiji, ter tudi na Madžarskem pripomogle k temu, da se je tam ustvaril dobro razvit in visoko produktiven »kulturni sistem« slovenske manjšine, ki suvereno zagotavlja lastno produkcijo in lasten razvoj. Nekoliko na slabšem so Slovenci na Hrvaškem, saj tam takih ustanov ni. Hkrati pa je treba z obžalovanjem dodati, da zaradi pomanjkanja systemskega načina medsebojnega povezovanja in informiranja ti sistemi medsebojno niso optimalno povezani in med njimi ni ustrezne komunikacije, kar bi lahko bistveno izboljšalo medsebojno »izkoriščanje« kulturnih dobrin, ki jih uspešno in kvalitetno ustvarjajo njihovi kulturni ustvarjalci. Skratka, zdi se, da so dejanske možnosti, ki so bile ustvarjene z izjemnim prizadevanjem slovenskih ustanov in društev, bistveno večje od tistega, kar dejansko zmore ponuditi današnja organiziranost pristojnih za delovanje skupnega slovenskega kulturnega prostora.
4. Potrebno pa je dati priznanje medijem, saj je njihova pozornost namenjena delovanju slovenskih manjšin v zamejstvu vendarle ostala na ravni, ki je zadovoljiva. Pri tem prednjači RTV Slovenija, ki dokazuje, da je zaradi ohranitve systemskega financiranja, ki ga je deležna na tem področju, mogoče ohraniti obseg in kvaliteto informiranja o celoviti slovenski nacionalni skupnosti na vključujoč način, ki krepi prepričanje, kako pomemben del našega naroda so Slovenci, ki živijo zunaj naših meja. Vsekakor pa razmislek o trem, kako bi v tem digitalnem času še nadgradili obstoječe sisteme informiranja in komuniciranja tudi z novimi pristopi, niso odveč.

Z namenom, da bi stopili korak naprej in izboljšali naše delovanje ne le do že nekdanj dosežene ravni, marveč tudi da bi to raven presegli, udeleženci predlagamo naslednje:

Država Slovenija oz. njeni pristojni organi, pri čemer merimo predvsem na Ministrstvo za kulturo, naj (ponovno) preučijo stanje in predvsem potrebe po sodobnem izvajanju načela skupnega kulturnega prostora in ga kot dopolnilo Resolucije o nacionalnem programu kulture 2025- 31 predložijo v sprejem Državnemu zboru. Pri tem opozarjamo na nujnost bistveno okrepljenega dialoga s predstavniki slovenskih manjšin v sosednjih državah in pridobivanja njihovih predlogov in njihovega soglasja k takim dopolnilom. Pričakujemo, da bo na ta način zagotovljeno tudi učinkovito usklajevanje sistema, programov in komuniciranja med pristojnimi organi oblasti, zlasti med Ministrstvom za kulturo RS in Uradom vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Javnemu skladu za kulturne dejavnosti RS pa bodo zagotovljene boljše možnosti za sistematično delo na tem področju. Ministrstvu za kulturo obenem predlagamo, da v okviru obstoječih komisij ustanovi še strokovno komisijo za kulturno delovanje v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora.

Udeleženci sestanka smo skušali predlagati tudi nekaj povsem operativnih ukrepov, ki bi lahko v zelo kratkem času izboljšali sodelovanje in komunikacijo med vsemi subjekti, ki delujejo na tem področju, večjo vlogo v tem procesu pa dodelili tudi krovnim zvezam, ki so voljne prispevati veliko več, kot jim

je dano storiti sedaj.

Naši predlogi, s katerimi bi lahko intenzivirali in izboljšali učinkovitost kulturne politike na osnovi načela skupnega kulturnega prostora, so naslednji:

- 1. Aktivnejše vključevanje slovenskih manjšin v oblikovanje kulturnih politik v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora.** Zelo pomembno je, da se v načelo skupnega kulturnega prostora ne vključujejo le občasne iniciative manjšin, temveč da te postanejo del tekoče, kratkoročne in dolgoročne kulturne politike. Manjšinam je potrebno priznati status subjekta v izvajanju politike skupnega kulturnega prostora in jih vključiti v vse organe in delovna telesa, kjer nastajajo odločitve o tem.
Za doseg tega podpiramo pobudo Urada vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu o oblikovanju stalne koordinacije, v kateri bi bili zastopani najvplivnejši nosilci kulturnega ustvarjanja v matici in v sosednjih državah (morda tudi izseljenci) in bi imela ustrezna pooblastila za izvajanje politik skupnega kulturnega prostora, kot to določa zakon.
- 2. Koristen in potreben bi bil tudi razmislek o oblikovanju skupne kulturne informacijske mreže, ki bi povezovala vse pomembnejše nosilce kulturnih dejavnosti v Sloveniji in v sosednjih državah** in bi omogočila sprotno izmenjavo informacij, mnenj in bi bila lahko tudi osnova za usklajevanje in izmenjavo programov dejavnosti.
- 3. Okrepitev vloge krovnih zvez v procesu oblikovanja kulturne politike skupnega slovenskega kulturnega prostora:** krovnim zvezam, ki združujejo pomemben del kulturnih ustvarjalcev v matici in v sosednjih državah naj se podeli večjo odgovornost pri predhodnem oblikovanju razpisov za financiranje projektov, ki so pomembni za to področje. Delo bi lahko potekalo v okviru stalne koordinacije iz 1. točke, najprimernejši prostor za to bi bil JSKD RS oz. ZKD Slovenije, če bi jo za to kadrovske usposobili. Gre za dopolnitev funkcije, ki jo do neke mere JSKD RS že izvaja, vendar je premalo sinhronizirano z vsemi krovnimi zvezami. To telo bi lahko delovalo kot spodbujevalec skupnih projektov, saj so krovne zveze praviloma najbolj seznanjene s potrebami svojih članic in so v najboljšem položaju, da predlagajo konkretne rešitve.
- 4. Nadzorni odbor JSKD RS** je potrebno takoj okrepiti s predstavnikom krovnih zvez slovenskih kulturnih društev iz sosednjih držav. To določa tudi 6. člen Zakona o javnem skladu za kulturne dejavnosti (ZJSKD, Ur. List 29/10).
- 5. Krepitev medsebojnega informiranja in digitalizacija**
V zadnjih letih številne možnosti za učinkovito medsebojno povezovanje in komuniciranje niso bile optimalno izkoriščene. Pomembno je, da vzpostavimo celovite informacijske platforme, ki bodo omogočile enostavno informacijo in s tem tudi izmenjavo kulturnih vsebin oz. ustvarjalnih dosežkov. Možno bi bilo nadaljevati pred leti začet projekt vzpostavitve informacijskih točk v središčih manjšinskih zvez kulturnih društev (ali ustanov) v sosednjih državah, in preko tega denimo delovanje nekakšne »borze« kulturnih vsebin, primernih za morebitna gostovanja oz. izmenjave gostovanj, ki jih ponujajo kulturna društva v matici in v sosednjih državah, morebitne kadrovske izmenjave mentorjev, režiserjev in podobno. Dober zgled tu lahko predstavlja pred kratkim razviti gledališki portal pri Slovenski prosvetni zvezi v Celovcu.
- 6. Večja finančna podpora manjšinskim kulturnim dejavnostim.** V preteklih letih smo priča upadanju finančnih sredstev za projekte, ki jih za slovenske manjšine razpisuje JSKD RS; to opazamo tudi danes. Razmisliti bi veljalo o trdni zaščiti te postavke (denimo s pravilom, da se

ta povečuje najmanj z višino inflacije), možna je tudi vzpostavitvi posebne proračunske postavke za podporo kulturnim dejavnostim Slovencev v sosednjih državah. To bi omogočilo bolj sistemsko podpiranje nastopov zamejskih kulturnih skupin in posameznikov pri nas, denimo zlasti na vseh osrednjih državnih in drugih odmevnih kulturnih prireditvah, kakršna so osrednja gledališka srečanja, pevski festivali, likovna srečanja, (včasih tudi na podlagi pozitivne diskriminacije v primerih, ko zamejska skupina oz. posameznik sicer niso izbrani za nastop v tekmovalnem delu, pa jih je mogoče vključiti v spremljevalni program).

7. Izobraževalni programi za spodbujanje kulturnega ustvarjanja, podeljevanje nagrad in priznanj

Pomemben vidik kulturnega prostora Slovencev je tudi izobraževalni vidik, saj so slovenski otroci in mladina v zamejstvu v veliki meri prikrajšani za dostop do kakovostnih kulturnih vsebin, ki so dostopne njihovim vrstnikom v Sloveniji. Poletni tabori, ki jih organizirajo nekatere krovne zveze za mlade ustvarjalce, so dober primer, kako spodbujati najmlajše ustvarjalce; te olike bi morali še okrepiti.

- 8.** Potrebno je bolj organizirano spodbujanje vseh (kulturnih) društev v matici in v sosednjih državah **k predlaganju posameznikov in društev za priznanja za uspešno delo**, tudi tistih, ki jih sicer podeljujejo slovenske oblastvene ustanove (Državni zbor in svet, Predsednica Republike), če to ni v nasprotju s pravilnikom njihovega podeljevanja.

Zveza kulturnih društev Slovenije, Slovenija

Slovenska prosvetna zveza, Avstrija

Krščanska kulturna zveza, Avstrija

Zveza slovenskih društev na Hrvaškem, Hrvatska

Zveza slovenskih kulturnih društev, Italija

Slovenska prosveta, Italija

Zveza slovenske katoliške prosvete, Italija

Zveza Slovencev na Madžarskem, Madžarska

Zapisal:

Jože Osterman

Za udeležence:

Maja Jerman Bratec, predsednica ZKDS

Poslano:

Predsednici Republike Slovenije, g. dr. Nataši Pirc Musar

Predsednici Državnega zbora Republike Slovenije, g. mag. Urški Klakočar Zupančič

Predsedniku Vlade Republike Slovenije, g. dr. Robertu Golobu

Podpredsedniku Vlade RS, ministru za Slovence v zamejstvu in po svetu, g. Mateju Arčonu

Ministrici za kulturo, g. dr. Asti Vrečko

Državni sekretarki na Uradu Vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu, g. Vesni Humar

Državnemu sekretarju na Ministrstvu za kulturo, g. mag. Marku Rusjanu

Direktorju Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, g. Damjanu Damjanoviču

Župan MO Nova Gorica, g. Samo Turel,